

Titel:	Et overblik over de instanser der (i Danmark) udfører sproglig normgivning
Forfatter:	Peder Skyum-Nielsen
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori</i> 12. <i>Sprognormer i Norden</i> , 1979, s. 136-154
Udgivet af:	Akademisk Forlag, Universitetsforlaget i København
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Peder Skyum-Nielsen

ET OVERBLIK OVER DE INSTANSER DER (I DANMARK) UDFØRER SPROGLIG NORMGIVNING

1. Behovet for et overblik over SNG-instanserne

'Sproglig normgivning' (SNG) opfatter jeg som produktion af forskrifter (korrektiver) i den bevidste hensigt at afhjælpe oplevede sproglige inad-
ækvanser ved en given sproglig praksis.

I det danske nationalsprogsamfund udføres sådan virksomhed af en lang række parter, eller: instanser. Og min første påstand omkring disse danske SNG-instanser er at de næppe nogen sinde har været ordentligt overskuet. Denne påstand bygger jeg på at det i den relevante danske faglitteratur på området ikke er lykkedes mig at finde nogen samlede opregninger. Det der kommer nærmest er fortegnelsen over medlemmer i Dansk Sprognævn. Men den fortegnelse tilsigter ikke direkte at være en sådan oversigt. Og den eneste egentlige opregning jeg er stødt på, er en specialoversigt (fra slutningen af 1950'erne) over hvem der i Danmark tager sig af det talte modersmåls pleje. (Arnholtz 1956 og 1957). Bortset herfra findes der mig bekendt ikke oversigter over instanserne.

Måske har nogen regnet disse instansforhold for selvfølgeligheder, eller for stof der ikke var synderlig relevant, set med sprogmandens øjne. Og det skal da også siges at den sproglige normgivnings instans- og organisationsspørgsmål hører blandt dem der ligger fjernest fra selve den sproglige substans. Men på den anden side: organisatoriske forhold virker i høj grad ind på hvor effektivt en given SNG-linje overhovedet vil kunne føres igennem. Og derfor har jeg fundet det meningsfuldt at se på hvad det er for instanser der indgår i det samlede danske normgivningsbillede.

Instanserne jeg vil nævne er anført i denne liste:

- a. lægmand
- b. arbejdspladsen (kontoret)
- c. tekstbehandling
- d. takt og tone-bøger
- e. sprogpoltiske interessegrupper
- f. skolen

- g. reklame, annoncering
- h. forlag
- i. journalister
- j. diverse freelance-konsulenter
- k. forskellige kommunikationskurser
- l. Radioens Sprogudvalg
- m. Statens Informationstjeneste
- n. sprogbrevkasser
- o. sprogbeskrivelsen (-videnskaben)
- p. terminologigrupper
- q. Dansk Sprognævn
-
- x. Nordisk Sprogsekretariat
- y. EF (1° terminologi; 2° sprogpolitisk forskning)
- z. multinationale selskaber

2. Instanserne indadtil

a. Jeg nævner som det ses først den enkelte lægmand. Det skyldes at jeg har ordnet instanserne ind nogenlunde efter den grad af videnskabelighed hvormed de - efter mit skøn - gennemgående opererer. Og den enkelte lægmand er på det grundlag blevet anbragt i bunden af hierarkiet. - I lægmandssammenhængen vil SNG'en ofte bestå i - bevidste - rettelser af familjemedlemmers, bekendtes eller arbejdskammeraters sprogbrug. Og i de tilfælde har rettelserne, korrektiverne langt hyppigst en mundtlig form. Skriftlige tilkendegivelser optræder vel mest i forbindelse med offentlige personers sprogbrug. Tænk fx på avisernes læserbrevspalter.

b. Den lidt mere rutinerede normgiver finder vi så på arbejdspladserne. Her vil sagsbehandlere og skrivepersonale fx ofte have et normspil løbende. Mere eller mindre gensidigt vil de korrigere hinanden. Og hyppigt vil de ældre i gårde henvise fx til arbejdsstedets faste mønstre for affattelse af breve.

c. I forbindelse med disse faste mønstre er nogle interessante nyskabelser i øvrigt ved at vinde frem. Jeg tænker på at edb-firmaerne i stadig stigende omfang leverer tekstbehandlingsanlæg til private og offent-

lige foretagender. Den slags anlæg består af en el-skrivemaskindel, koblet til en computer. Og foran den skrivende er der en dataskærm. - Computeren rummer, lagret, et antal standardprogrammer for skrivelser fra den pågældende virksomhed (den pågældende afdeling, sektion, kontor osv.). Og princippet er så det at den skrivende med tryk på et par knapper får den første del af skrivelsen frem på sin dataskærm; Teksten står der straks, frem til det sted hvor den første specifikke oplysning skal gives; fx adressatens stilling, navn og adresse. Det pågældende specifikke indslag skrives så v.h.a. det normale skrivetastatur, og fremtræder derefter på skærmen. Derpå fortsætter maskinen hurtigt med det næste standardstykke, frem til stedet for den følgende individuelle eller specifikke udfyldning, - og så fremdeles. Når endelig hele skrivelsen fremstår på skærmen, er gennemlæst og korrigeret, aktiveres renskrivningstasten, - hvorefter teksten skrives ud, fejlfrit i forhold til det godkendte skærbillede, og med et minimalt tidsforbrug. Teknikken med tekstbehandlingsanlæg sparer en masse skrivearbejde, ligesom den giver anledning til langt færre fejlslag, rettelser og tidskrævende omskrivninger.¹

Tekstbehandlingsteknikken indfører imidlertid en ny SNG-instans: dem der udformer programmerne. Oftest vil det være ledende medarbejdere eller rutineret skrivepersonale som udformer programmet, måske i samarbejde med en systemkonsulent eller -planlægger fra virksomheden eller et edb-firma. - Men vinder tekstbehandlingsanlæggene større udbredelse, kan der efter mit skøn komme til at ligge en ret betragtelig "sprogmagt" hos de mennesker der udformer tekstbehandlingsprogrammer. En forespørgsel til en salgsdirektør fra IBM viser, at i hvert fald det firma, ikke inddrager særligt sprogkyndige i udviklings- og programmeringsarbejdet omkring tekstbehandling. Man har ikke i det spørgsmål trukket på særlig sproglig ekspertise. Og det er da også begrundelsen for at 'tekstbehandlingen' er placeret i instansoversigtens mest uvidenskabelige ende.

d. Takt og tone-forfattere er anbragt på den næste plads, selv om man bestemt kan diskutere hvilken sproglig indsigt de i grunden giver deres råd ud fra. Regler for bl.a. tiltale, konversation, ordvalg gives af denne instansgruppe. Gruppen har få medlemmer og dens indflydelse er vel i dag aftagende.²

e. Sprogpoltiske interessegrupper danner endnu en type af instanser. Men denne type spiller ingen væsentlig rolle her i landet. Vi havde i 30'erne og 40'erne, især, nordisk målstræv i mere eller mindre farverige varianter.³ Man siden er billedet blevet mere gråt: Efter 1948-reformen havde man ganske vist bevægelsen Dansk Sprogværn - en forening af sproginteresserede som ønskede at føre retskrivningsnormen tilbage til tiden før 1948. Men bevægelsen viste sig (i god overensstemmelse med sit navn) at være lidet dynamisk. Og i dag er den gået helt i stå.

Nogen egentlig nordisk sprogbevægelse findes vel ikke i Danmark i dag; om end interessen for nordisk samforståelse er ganske udbredt. Der findes heller ikke nogen organiseret modstand specielt mod de sproglige anslag som brugen af det danske sprog på det senere har været udsat for i EF-samarbejdet. Det danske sprog forekommer trængt blandt de stores i Bruxelles, Luxembourg osv. Og man kan vel undre sig over at der ikke i højere grad er blevet blæst til samling og til forsvar for det danske sprogs rettigheder i EF-samarbejdet. Det hænger nok sammen med at hele EF-modstanden er splittet op. Ligesom det formentlig også skyldes at rationaliteten umiddelbart kan tale for forenklinger i medlemslandenes samarbejdsprocedurer. (Det forhold kommer jeg tilbage til).

f. Med en særdeles grov gennemsnitsbetragtning har jeg anbragt lærerne i skolen på den næste plads i rækken. Denne meget omfattende og vigtige gruppe drejer denne bogs artikler sig jo især om. Men man kan spørge hvad der da menes med 'skolen'. Skal vi lade ordet omfatte HELE undervisnings- og uddannelsesområdet? Eller bare en vis del af det? Jeg foretrækker at begrænse brugen af "skolen" til den første store del af uddannelsessystemet, til og med undervisningen af de 16-19 årige. Dvs. at gymnasiet og HF-undervisningen herhjemme kommer med. Men også at undervisningen i de erhvervsfaglige grunduddannelser på den måde kommer ind under samlebenævnelser "skolen".

Når man taler om skolen som sprogligt normgivende instans, melder der sig det spørgsmål om så al undervisningen eller kun den specifikt sproglige skal gælde for normgivende. Og det vil her nok kunne hævdes at sproglig normgivning, rettelse af sprogbrugen, anvisning af rigtige vendinger og termer, - at denne normgivning finder sted i alle un-

dervisningsfag.⁴ Om end i forskelligt omfang. Sprogfagene vil formentlig stadig være de, sprogligt set, mest normgivende. I den forbindelse må man i øvrigt fastholde det forhold at alle lærere er sprogligt normgivende⁵, men så også tilføje at kun få vel har en klar bevidsthed derom. Endsige en uddannelse som i tilstrækkelig grad tager højde herfor.

g., h., i. Som den næste gruppe har jeg i opstillingen placeret journalister, redaktører, redaktionssekretærer og andre, ansat på forskellige slags redaktioner. Kritikere og anmeldere udfører også tit sproglig normgivning. (Jfr. definitionen allerførst i artiklen). Og man kunne i samme gruppe også medtage de tekstproducerende medarbejdere i mange reklame- og informationsvirksomheder. Det er karakteristisk at de nævnte mennesker i deres daglige arbejde retter og korrigerer tekster, - og at de gør det især på baggrund af egne praktiske erfaringer, og mindre ud fra nogen teoretisk skoling omkring sprogbrug og sproglig funktionalitet.

j. Umiddelbart efter dem kan nævnes de - ret få - bureauer der tilbyder sig, privat, til at korrigere og sprogforbedre folks tekster. Gruppen af freelance sprogkonsulenter kunne man kalde dem. (Der er som sagt ikke mange af dem; et opslag i den fagordnede telefonbog for Sjællandsområdet 1978, viser at der under "korrekturlæsning" står opført i alt 6 abonnenter).

k. Freelance sprogkonsulenterne står - efter mit umiddelbare skøn - næsten alle uden nogen relevant (teoretisk) uddannelse til deres metier. Det samme kan dog ikke siges om dem der giver egentlige kurser i praktisk sprogbrug. De har som regel en relevant uddannelse at arbejde ud fra.

Der findes på det private marked en del kurser i kommunikation. Og det er karakteristisk at man her i mange år har givet kurser og træning i den talte side af kommunikationen - fx gennem talerkurser, kurser i mødeteknik, visse gruppedynamiske aktiviteter, sælgerkurser o. a. Vel først i dette tiår er man så gået rigtig i gang med undervisningen i effektiv skriftlig kommunikation. De kursusaktiviteter jeg her sigter til kan man i øvrigt nok bedst få et overblik over gennem forskellige faglige organisationers oversigter over efteruddannelses tilbud. Typisk

er det fagfolk med en vis akademisk uddannelse som indtegner sig til disse efteruddannelseskurser.⁶

Det er vel derudover kendt at ikke så få ledende parti- og organisationspolitikere gennemgår særlig træning med henblik på at klare sig elegant - eller udenom - når de står over for mikrofoner og tv-kameraer. Den idræt har sine helt egne vilkår, og det er da også derfor at ætermediefolkene selv gennemgår et ret omfattende træningsprogram deri.

l. I forlængelse heraf kan også, som en særlig instans, nævnes Danmarks Radios nu ganske passive sprogudvalg.

m. Og på pladsen derefter kan så anføres Statens Informationskontor - nu senest omdøbt til Statens Informationstjeneste. Informationstjenesten yder konsulentbistand og foretager sprogranskning i tekster der udgår fra det offentlige. Derudover står informationstjenestens (ret få) sprogkyndige medarbejdere også for en vis kursus- og foredragsvirksomhed.

n. Sprogkolumnister og sprogbrevkasseredaktører udgør atter en gruppe instanser. I den danske presse er der for tiden kun få egentlige sprogbrevkasser. Avisbrevkasserne synes ikke så udbredte længere, og man kan formode at flere aviser ikke længere ser nogen klar fordel i at have en sprogbrevkasse.

o. En omfattende sprogbrevkasse finder man dog i tidsskriftet Mål & Måle, hvis redaktører tillige tilhører gruppen af professionelle sprogvidenskabelige normgivere. Til den gruppe må også henregnes (de fleste af) dem der udgiver grammatikker og ordbøger; sprogbeskrivelsen hører til her. Denne gruppe spiller i øvrigt - som instanser betragtet - en dobbelt rolle: dels som forfattere til arbejder om sprogvidenskabelige emner, dels som undervisere i den øverste del af uddannelsessystemet.

p. Som den næste instansgruppe har jeg anbragt terminologiudvalg og -grupper. Vi har i Danmark ikke noget centralt koordinerende organ, i lighed med fx det svenske TNC (Tekniska Nomenklaturcentralen). Derimod har vi, vel især som en følge af de mange terminologiske spørgsmål som springer af EF-arbejdet, et organ der hedder Terminologi-

gruppen. Denne gruppe opererer med centrum i den københavnske handelshøjskole, og gruppens medlemmer tager sig af en ret bred vifte af administrative, økonomiske og teknisk-planlægningsmæssige termspørgsmål. Forbindelserne til EF-organerne udgør som antydnet et vigtigt indslag i gruppens arbejde. I øvrigt gælder det vist at kun en beskedent del af det danske terminologiarbejde sker i egentlige terminologiorganer. Enten varetages terminologidannelsen - temmelig tilfældigt og ukoordineret - af den enkelte fagkyndige. Eller også er det fagfolk i interne faglige og sagkyndige udvalg (organer) der tager stilling i de terminologiske spørgsmål. Men man kan nok antage at de pågældende ret ofte gør det, så at sige fra bunden af - uden at udnytte den almene terminologiske teknik som ellers er udviklet. Som et systematisk arbejdende dansk terminologiorgan må Dansk Standardiseringsråd i øvrigt nævnes.

q. Instansen i den sidste gruppe, Dansk Sprognævn, skulle der i sammenhængen her ikke være grund til at præsentere. Sprognævnet repræsenterer den højeste sproglige ekspertise i sproglige normspørgsmål, og er derfor anbragt sidst i rækken af indenlandske instanser.

3. Andre instanser

I opregningen indtil dette sted har jeg så ikke medtaget den terapeutiske virksomhed der udøves over for medborgere som har særlige sproglige handicap eller problemer. Fx betinget af fysiologiske eller anatomiske forhold. Derved er jeg altså gået uden om behandlingen af syns- og hørehæmmede. Og jeg er gået uden om feltet for den forholdsvis unge danske videnskabsgren audiologopædien. Denne videnskabsgren ligner i meget og meget den logopædi som Solveig Slinde redegør for (i den herpå følgende artikel). Men audiologopædien er - så vidt jeg kan bedømme det - mindre indarbejdet i uddannelsessystemet og i det hele taget mindre praktisk orienteret end den beslægtede norske disciplin, logopædien. Det hænger nok sammen med at en del af den norske disciplins problemstillinger er henlagt til retorikfaget, som i en årrække har været et selvstændigt kursusfag ved de danske lærerseminarier. Som undervisningsfag har retorik vægten helt klart på det mundtlige og taleorganernes (optimale) funktion. Men som forsknings- og videnskabsfag tilstræber den (med sine ret få udøvere) at dække såvel den skrevne som den talte sprogart. Derved kan man også sige at universitetsretorikken sø-

ger at omfatte hele området for praktisk sproglig funktion. Den samme bestræbelse er ikke tilsvarende udtalt inden for det langt større fag dansk eller nordisk filologi.

4. Instanserne udadtil

x. Når man trækker hele dette instansbillede op må man imidlertid lægge noget til: alle de påvirkninger som kommer til os udefra. Der findes også forskellige over- eller internationale instanser som virker ind på den danske sproglige normdannelse.⁷ Her kan man i første række pege på det nordiske kultur- og sprogsamarbejde. Arten og omfanget af dette samarbejde er vel bekendt. Og man kan formode at sprogsamarbejdet, nu efter at vi har fået et Nordisk Sprogsekretariat, vil få en lidt større gennemslagskraft.

y. Ud over rammerne af selve nationalsproget arbejdes der som nævnt også med terminologi i EF's organer. Tilbagevirkningerne til det danske sprogsamfund er i den forbindelse nok navnlig af særsproglig karakter. Men det er af stor almensproglig interesse hvilken status dansk får i det vesteuropæiske samarbejde. I den forbindelse har det været fremme at dansk ikke længere skal være arbejdssprog i EF-samarbejdet. Danskens reelle bortvisning synes på vej til nu også at få en vis formaliseret karakter. Dette har været fremme i pressen i nogen tid.⁸ Men man har ikke i den danske offentlighed (og vist heller ikke blandt de professionelle, videnskabelige normgivere) været opmærksom på at der allerede siden 1970-71 har været forsket i hvordan man, mest rationelt, kunne løse de sprogpoltiske problemer som uundgåeligt ville komme når man udvidede samarbejdet inden for EF. Forskningen i disse spændende problemer har foregået ved Stiftung Europa-Kolleg i Hamburg. Og arbejdets koordinator har været Harald Haarmann.

Samme Haarmann har desuden dannet et forum, en kommission af sprogfolk med interesse for de EF-mæssige sprogproblemer. Kommissionen hedder "Kommission für sprachpolitische Integrationsfragen der Europäischen Gemeinschaft". Og det er dens formål at

gøre opmærksom på anvendelsesområder og anvendelsesmuligheder for sprogpoltiske tiltag, og videre - i en rådgiverrolle - at befordre sprogpoltiske aktiviteter.⁹

I sine egne arbejder går Haarmann ud fra at der per 1980 skal dannes en europæisk union. Det er hans fortolkning af det oktobertopmøde der i 1972 - umiddelbart efter den danske tilslutning til EF - fandt sted i Paris.¹⁰ Og med det udgangspunkt når Haarmann i sine undersøgelser frem til at anbefale den løsning at man i EF-samarbejdet styrer hen mod at engelsk og fransk skal være de økonomiske fællesskabers "forretningsprog". Det tyske sprog tilkender han en lidt mere tilbagetrukket rolle, som "arbejdssprog".¹¹

z. Efter at have talt om den instansmæssige rolle som EF-organer - og Integrationskommissionen spiller, mener jeg at kunne gå let hen over de øvrige internationale samarbejdsorganer. Ingen af dem tager sig decideret af sprogpolitik over for det danske sprogsamfund. Mere interessant er vel så den indflydelse som visse multinationale øver. Hvilken instansmæssig rolle eller funktion har fx selskaber som IBM, Ford, Siemens, Simca, AEG m.m.fl.? Flere af disse selskaber lægger vægt på at deres mere ledende medarbejdere taler moderselskabets "hjemssprog". - Mig bekendt er hele dette problemområde ikke behandlet udførligt i den danske faglitteratur. Men jeg synes det kunne være interessant at få kortlagt hvilken sprogpolitisk linje de multinationale selskaber i forhold til deres danske ansatte arbejder efter.

5. Opsummering

Med bemærkningerne hertil har jeg da tegnet et billede op af de instanser der virker i det danske nationalsprogsamfund. Og jeg har peget dels på instanser der virker indadtil, dels på instanser som virker udadtil. Dermed har jeg altså søgt at skabe det savnede overblik.

Overblikket kunne imidlertid være givet på flere andre måder. Fx ved at man stillede normgivningsinstanserne op efter hvor mange personer de omfattede, eller efter hvor mange personer de potentielt virkede ind på. Mest interessant kan det dog forekomme at ordne instanserne efter deres grad af indflydelse på normdannelsen.

6. Instansernes relative effekt - et eksperiment

Under symposiet foranstaltedes der på dette sted i foredraget en delfiundersøgelse af: hvor virkningsfulde normdannelsesimpulserne fra en række instanser kunne skønnes at være i forhold til den almensproglige

norm. Der spurgtes til virkningsfuldheden af i alt 14 forskellige instanser. (Og de 14 var: bogforlagene - sprognævn, akademier o.l. - sprogbeskrivelsen (ordbøger, grammatikker m.m.) - den statslige informationsvirksomhed - den private annonceringsvirksomhed (reklame o.a.) - grundskolen (for ca. 6-15 årige) - de fortsatte skoleuddannelser (for 16-19 årige) - de videregående uddannelser (seminarier, universiteter o.a.) - ærmedierne (radio og tv) - dagspressen - den sprogpoltiske debat; samt: familjekredsen - kammerat-/vennekredsen - arbejdspladsen). Hver af de tilstedeværende sagkyndige skulle forsøge at indplacere enkeltinstansens virkningsfuldhed på en 6-delt skala (0-2-4-6-8-10), hvis yderpunkter stod for henholdsvis 'uden reel virkning'(0) og 'særdeles virkningsfuld'(10).

Flere af de svarende sprogkyndige fandt det imidlertid meget svært at foretage et skøn, totalt og sammenfattende, og uden nærmere præciseringer (især måske i forhold til delingen 'talt/skrevet'). Flere anfægtede faktisk muligheden af overhovedet at anlægge sådanne totalbetragtninger; om end alle deltagere dog - på den ene eller anden måde - arbejdede sig igennem spørgeskemaets punkter.

På en række punkter viser resultaterne af delfiforsøget en betragtelig ensartethed i de forsamlede sagkyndiges skøn. Og jeg er selv ikke i tvivl om at det indkomne svarmateriale i hvert fald siger noget om visse sprogfolks opfattelse af forskellige SNG-instansers relative grad af indvirken ved dannelsen af den almensproglige norm.

Forsøget med delfiundersøgelsen udløste på symposiet en diskussion omkring nogle - ikke uvigtige - kvantitative forhold. Og man må håbe at debatten om de kvantitative forhold kan blive ført noget videre; fordi en instansens indvirkningsgrad naturligt må have en indflydelse på hvilken opmærksomhed det kan være rimeligt at tildele den. I det samlede billede er instanserne ikke alle lige vigtige.

7. Effektivisering gennem koordinering

Efter altså at have tegnet et billede op af de instanser der er virksomme i det danske sprogsamfund, og efter kort at have kommenteret de kvantitative aspekter, - vil jeg fremsætte endnu en påstand omkring de danske SNG-instanser: nemlig at de tilsammen langt fra er så effektive som de kunne være. Det skyldes måske først og fremmest manglende sammenhæng og koordinering mellem enkeltinstanserne. Man har som sagt ikke

gjort meget ud af hvilke instanser der var inde i billedet - undtagen måske de gange hvor man har taget stilling til hvem der skulle repræsenteres i Dansk Sprognævn.

I Sprognævnet sidder der repræsentanter for en lang række normgivende instanser. Der sidder ifølge den seneste årsberetning disse repræsentanter i nævnet: 4 for højere læreanstalter; 4 for ministerier; 2 for lærerorganisationerne; og 1 repræsentant for henholdsvis Statens Informationstjeneste, forfatterne, skuespillerne, dagspressen, og Danmarks Radio; videre 1 repræsentant for hhv. Stednavneudvalget, Det danske sprog- og litteraturselskab, og Foreningen Norden. Derudover har nævnet 2 personlige medlemmer.¹²

Men man må så spørge: er der, i og med at disse folk har fået sæde i nævnet, skabt sammenhæng og enhed i det apparat hvormed man for én mulig betragtning forvalter sprognormerne i Danmark? Det er næppe tilfældet. For selve den omstændighed at de pågældende mennesker deltager i nævnets store (årlige) møde, medfører ikke i sig selv at nogen fælles normgivningslinje bliver sat igennem. I Sprognævnets virksomhed står derimod arbejdsudvalgsmøderne centralt. I dem deltager især ledende sprogfolk fra højere læreanstalter. Og man kan måske derfor mene at dette forum indebærer en kontakt og måske en vis koordinering mellem universitetsmæssige, forskningsmæssige aktiviteter og så Sprognævnets arbejde. Anskuet på den måde kan man altså tillægge arbejdsudvalgsmøderne en vis forskningsinitierende og forskningskoordinerende effekt. Men som koordineringsorgan mellem samtlige vigtigere normgivningsinstanser i landet, spiller Sprognævnet ikke nogen væsentlig rolle. Den koordinerende funktion varetages på en ret indirekte måde, ved at nævnets materialer og publikationer bliver læst rundt om af personer med tilknytning til de forskellige instanser. Nogen egentlig overordnet koordinering kan man i den forbindelse næppe tale om.

8. Instanskoordinering i Vesttyskland og Sverige

Derfor kan det være interessant at se på hvordan man i andre lande har grebet den overordnede koordinering an. Og jeg vil her nævne to lande, Vesttyskland og Sverige.

I Vesttyskland har man et noget andet instansbillede end i Danmark og Norden i øvrigt. Således er den del af SNG-virksomheden der vedrører (de mere eller mindre normative) ordbøger, leksika, m.m. "priva-

te enterprise": Duden-firmaet (Bibliographisches Institut AG, Mannheim) har nemlig noget nær et monopol på ordbøger og lignende. Og formentlig udgør denne privatdrevne virksomhed en af de vigtigste kræfter i den vesttyske sproglige normdannelse. - Dertil kommer så yderligere at vesttyskerne ikke har noget statsligt sprognævn som fx det danske. Gesellschaft für deutsche Sprache (i Wiesbaden) er en privat organisation af sproginteresserede. Men til gengæld har vesttyskerne et særligt videnskabeligt organ som er dannet specielt med henblik på at etablere sammenhæng mellem sprogforskningen ved universiteterne og det praktiske arbejde med sprogrøtten, normeringen. Altså et organ der er dannet specielt med henblik på den koordinering som Dansk Sprognævns arbejdsudvalgs medlemmer udfører sideløbende med andre og vel klart mere dominerende funktioner. Den koordinerende funktion varetages i Vesttyskland af Kommission für Fragen der Sprachentwicklung.

Denne kommission er nedsat gennem det store tyske sprogforskningscenter, Institut für deutsche Sprache, i Mannheim. Kommissionen omfatter nogle folk fra Mannheim-instituttet (og dets lokalafdelinger i andre byer). Derudover repræsentanter fra Deutsches Institut für Normung (Berlin), og fra det nævnte Gesellschaft für deutsche Sprache. Videre en repræsentant fra Svejts og en fra Østrig, og en sprogforsker som tegner en gruppe der specielt følger radio- og tv-sproget. Endelig sidder der i kommissionen også en repræsentant for Volkshochschul'rne.

Kommissionens formand (Siegfried Grosse) har beskrevet arbejdsopgaven som en formidling mellem sprogvidenskab og sprogpraksis.¹³ På den ene side er arbejdet rettet mod hvordan man over for lægfolk, i erhvervene og i skolerne, kan gøre sprogforskningens resultater nyttige. (Og her tænkes i første række på forskningsresultater der vedrører moderne tysk). På den anden side forsøger kommissionen at samle oplysninger om sproglige problemer ind fra praksis, og på det grundlag at formulere opgaver for forskningen. Der bliver på denne måde tale om forskningsopgaver som lægfolk har en særlig og udtrykt interesse i at få løsningerne på. - Kommissionen har nok i højere grad end det hjemlige sprognævn karakter af et effektivt koordineringsorgan.

Det andet land jeg ville nævne i forbindelse med koordineringerne, var Sverige. Her rejstes der for nogle år siden, i 1975, kritik af netop det forhold at en række instanser beskæftigede sig med normering, - uden at der fandt nogen samordning sted. Sture Allén påpegede denne

svaghed i 1975, og ganske kort tid efter oprettedes så et forum for disse samordninger: Arbetsgruppen för språkvårdssamverkan.

I denne gruppe sidder repræsentanter for fire svenske normeringsinstanser: for sprognet, akademiet, standardiseringskommissionen og endelig TNC (Tekniska Nomenklaturcentralen). Endnu foreligger der vist ikke ret mange praktiske resultater af gruppens arbejde. Men den har indtil nu bl.a. beskæftiget sig med en samlet planlægning af hvordan, og af hvem, der skulle udsendes ordlister i Sverige. Derudover har gruppen stået som arrangør af en conference, for cirka 40 personer, i marts 1978.¹⁴

De her omtalte tyske og svenske organer repræsenterer måske nogle ideer til hvordan man gennem en mere udtalt samordning mellem instanserne kunne opnå en højere grad af enhed i normgivningsarbejdet.

9. Integreret undervisning i praktisk faglig formidling

Efter dermed at have set noget på muligheder for overordnet samordning, vil jeg beskæftige mig med hvordan man på et par enkeltområder måske kunne opnå en større sammenhæng i normgivningen. Jeg vil her begrænse mig til at fremsætte forslag inden for tre områder.

Det første forslag kan begrundes ud fra en af de hyppigt omtalte kommunikationskløfter i samfundet, den mellem fagfolk og lægfolk (på et givet område). Denne kløft har (som de fleste) netop to sider: modtagernes og afsendernes. Og ligesom det for os vel er oplagt at elever må udstyres med en vel udviklet sproglig oplevelsesevne, således er det klart at de såkaldte eksperter og fagfolkene må være i stand til at tale om deres emner sådan at godtfolk kan forstå dem. Og til det formål gør skolens danske stilundervisning ikke megen gavn. (Dette understreger Harms Larsen bl.a. i sit bidrag til denne bog). Skrivesituationerne dér svarer simpelt hen ikke til dem eleverne senere skal ud og fungere i. Hvert emneområde stiller nu engang sine særlige krav og har - kommunikativt - sine særlige typer af problemer. Hvordan håndterer man fx bedst nationaløkonomiens mange abstrakte parter og størrelser? Og hvordan kan man på en overskuelig måde sammenstille økonomitekstens forklarende udregninger, dens facitter, og kommenterende/argumenterende tekst? Og hvordan griber man bedst de samme (- og andre -) vanskeligheder an i tale, osv.

Ønsket om fagfolks forståelighed leder for mig at se over i det syns-

punkt at fremstillingsaspektet må inddrages og belyses sammen med det enkelte specifikke emne. Men selv hvis dette synspunkt skulle slå igennem i forbindelse med skolens forskellige fag, var sagen ikke dermed klaret. Synspunktet må føres hele vejen igennem uddannelsessystemet, - og må i særlig grad betones over for, hvad man kunne kalde: kommunikationsintensive fagområder. Altså især over for de mennesker der skal virke i servicefag, som konsulenter eller lærere, læger, jurister, socialrådgivere, landbrugs-, husholdningskonsulenter, og flere endnu.

Sådan fagspecificeret praktisk modersmålsundervisning har man i nordisk sprognævnregie forlængst set behovet for. Men mig bekendt er det kun i Sverige at man virkelig har taget konsekvensen og oprettet en ny sprogundervisnings- eller normgivningsinstans. Jeg tænker på de erhvervsrettede kurser i praktisk svensk.¹⁵

Kommunikationsaspektet må ikke kun være noget der arbejdes med i skoletiden. Det må dyrkes sammen med faget også under en lang række videregående uddannelser. Her i landet kunne man tænke sig et - snarligt igangsat - udviklingsarbejde der tog sigte på at fremstille kurser for først og fremmest de mest kommunikationsintensive uddannelser og erhverv. Hvert kursus måtte naturligvis tage højde for de særlige vanskeligheder som fagområdet repræsenterede. Og i øvrigt måtte kurset - alt efter behovet - balanceres af i forhold til talt og skreven praksis, afhængig af det pågældende funktionsområdes karakter.

Til en praktisk-dansk-undervisning som den skitserede ville der kræves en del uddannede lærere. Det kunne meget rimeligt være hovedfagskandidater i dansk som supplerede deres uddannelse med et bifag der gav speciel kompetence inden for disse anvendelseslingvistiske områder. Således kunne man forestille sig et særligt bifag i anvendt sprogvidenskab, hvori kandidaterne bibragtes forudsætningerne for på kompetent basis at kunne virke som undervisere og som konsulenter i de omtalte praktisk-sproglige anliggender. I den forbindelse kunne man utvivlsomt herhjemme modtage betydelig inspiration fra den "språkkonsult"-uddannelse som allerede er etableret ved Stockholms universitet.¹⁶

Men førend noget andet må der naturligvis eksistere politisk og økonomisk basis for et sådant projekt. Med den nuværende interesse for og debat omkring forståelig sprogbrug, skulle den basis dog ikke blive svær at tilvejebringe. Opinionen vil formentlig allerede nu være for et

sådan projekt. Hertil kommer at man i forbindelse med Det Centrale Uddannelsesråds seneste arbejdsopgave - "Modersmålsundervisningen" - har en mulighed for blandt nøglepersoner, i administrationen og det politiske liv, at skaffe forståelse for den nævnte undervisnings nødvendighed. Yderligere vil det være et væsentligt argument at mange arbejdsløse magistre (sprogfagskandidater) ville kunne få noget nyttigt at bestille. Netop magistergruppen er som bekendt hårdt ramt af arbejdsløshed p.t.

10. Lingvistisk indsigt til ærtermedierne

Som et andet forslag til en effektivisering af normgivningsarbejdet vil jeg pege på muligheden for at videnskabsfolkene - eller måske snarere: de akademisk uddannede sprogkonsulenter - kunne inddrages i højere grad i Danmarks Radios aktiviteter. Sprogfolk har allerede i et vist omfang været inddraget ved træningen af programmedarbejdere i Danmarks Radio. Men behovet for et samvirke mellem den omfattende sproglige praksis og sprogvidenskabsfagene, er blevet større: på et tidspunkt hvor sprogvidenskabsfolkene i stigende grad drejer over mod det praktiske, og hvor Radioens Sprogudvalg er sygnet hen. (Retorikprofessor Jørgen Fafner har i en artikel (1978) gjort rede for nogle muligheder som kunne knytte sig til dannelsen af en såkaldt "medieretorik").

11. Justering af læreruddannelserne

Systemet af instanser i den danske SNG kan ikke uden videre brydes helt om. Men i det øjeblik hvor man har erkendt systemet, og ønsker at ændre ved det, kan der foretages forandringer som eksempelvis de ovenfor foreslåede. Mens de to foregående forslag kræver visse udskiftninger i selve de pågældende instanser, så forudsætter det tredje og sidste forslag ikke sådanne ændringer. Forslaget angår nemlig den uddannelsesbaggrund som man giver den persongruppe der konstituerer den vigtige SNG-instans 'skolen'. Forslaget gælder med andre ord læreruddannelsens indhold.

Dette indhold er igennem de sidste år blevet ajourført noget; bl.a. derved at en vis sprogsociologisk viden nu skal formidles til de vordende lærere. Og det er naturligvis vigtigt stof for den der ønsker på en kvalificeret måde at virke som sproglig normgiver. Men alligevel kan

man mene at der i læreruddannelserne også burde indgå en redegørelse for 'den optimale praktisk-dansk-metodik' over for forskellige elevgrupper. I det stykke lider vi imidlertid under at interessen i ikke så få år har været drejet noget bort fra spørgsmålene omkring identiteten af det - i forskellige situationer - mest ydedygtige sprog. For rimelig konkret at kunne karakterisere dette optimalprog (funktionssprog) har man nemlig savnet en beskrivelsesramme for sprogbrugssituationer. Men med de senere års udviklinger inden for pragmatik og sociolingvistik er der (efter mit skøn) etableret et så godt beskrivelsesapparat til sprogbrugssituationer, at det skulle være muligt nogenlunde præcist at bestemme de lovmæssigheder som ligger under det optimale, det under forskellige konkrete betingelser mest ydedygtige sprog. Jeg mener med andre ord at tiden er inde til at man - på en anden og mere forsvarlig måde - kan anlægge visse værdibetragtninger, drive en ny slags normativ sprogvidenskab. Uden for sprogvidenskabfolkenes kreds er man som bekendt ikke just tilbageholdende med dommene, og kvaliteten af den samlede sproglige normgivning er formentlig blevet derefter.

Ud over den her nævnte kunne man nok med fordel også udvikle en bedre sprogskolingsmetodik - for lærerne selv. - For hvor stor en praktisk forfarenhed besidder i grunden den (modersmåls)lærer der får sin uddannelse i Danmark i dag? Den personlige udtrykstræning, "mængde-træning" - lærerens selverhvervede fortrolighed med 'det at få sprog til at fungere' -, disse dele er afgørende for hvor god en vejleder han eller hun vil kunne være for sine elever. Og for både elev- og læreruddannelsesmetodikken kan man ønske at alle de relevante tekstlige niveauer må blive omspændt. Dvs. at undervisningen i dette praktiske stof må omfatte ikke bare de mindste sproglige segmenter (retskrivning af enkeltord, behørig kommatering osv.), - undervisningen bør omfatte hele spændet af sproglige eller tekstlige niveauer, lige fra helhedskompositionen, kohærensens m.m. og ned til de detaljer hvorom interessen hidtil, i uforholdsmæssig høj grad, har været koncentreret. (Jfr. Erik Hansens artikel i denne bog).

Noter

1. Tekstbehandlingsteknikken er beskrevet nærmere fx i IBM's lille bog Tekstbehandling og informationssøgning (IBM, Lyngby

- 1978).
2. Som et eksempel på denne type af instanser kan nævnes forfatterkollektivet bag håndbogen Vor tids skik og brug fra Politikens forlag, 1964.
  3. Denne målstrævetes guldalder er behandlet i Henrik Galberg Jacobsens bog fra 1973, Sprogrøgt i Danmark i 1930'erne og 1940'erne.
  4. Jf. Karl-Hampus Dahlstedts udtalelse om at "varje språkakt latent innehåller en språkundervisande funktion". Dahlstedt 1970 s. 43.
  5. Dette forhold afspejles også i den debat som i 1977 foregik i tidskriftet Språkvård, over temaet "Alla lärare svensklärare?" - Se Språkvård 1977:2 og 1977:3.
  6. Det nok mest samlede overblik over disse uddannelsesaktiviteter får man gennem en omfattende Kursusoversigt som hvert år udsendes af Dansk Management Center i København.
  7. Ved sproglig normdannelse forstår jeg den samlede mængde af hændelser hvorved sprognormerne (i et givet sprogsamfund, betragtet over et givet tidsrum) skabes, reproduceres og omformes. Den sproglige normdannelse omfatter med andre ord både bevidste og ikke-bevidste hændelser; hvorimod den sproglige normgivning, efter min definition ovenfor, kun omfatter den sproglige normdannelses bevidste del.
  8. Om disse forhold har dagbladet Information siden januar 1978 bragt en række forholdsvis grundige artikler af Niels Gottlieb Larsen, Bruxelles.
  9. Min oversættelse. Det originale tyske formulering foreligger ikke i publiceret form. Men Harald Haarmann har meddelt mig den, og givet mig lov til at offentliggøre den.
  10. Haarmann 1973 s. 10.
  11. Haarmann 1973 s. 152-153. Jf. også Haarmann 1974.
  12. Jf. Dansk Sprognævns Årsberetning 1976/77 s. 5-6.
  13. Siegfried Grosse i Muttersprache 1976 s. 2.
  14. Jf. Erik Sundström "Rapport från en språkvårdskonferens", i Språkvård 1978:3 s. 21-24.
  15. Jf. Bertil Molde i Sprog i Norden 1974 s 115-118.
  16. Språkkonsultlinjen på Stockholms universitet åbnedes per 1. januar 1978. I "utbildningsplanen" for linjen (dateret 1977-08-30) gives der nærmere oplysninger om uddannelsens indhold.

Summary

LANGUAGE TREATMENT INSTANCES IN DENMARK

Paper presented by Peder Skyum-Nielsen

The article deals with the "instances" (i.e. persons, institutions and groups) performing conscious language treatment (=LT) in relation to a contemporary Danish speech community. (By LT is understood the production of prescriptive observations in the conscious intention of rectifying inadequacies in a certain linguistic practice).

It is initially assumed that the Danish system of LT-agents has never been viewed in any systematic manner. And consequently this article presents and briefly comments upon these instances. The instances are listed in an order constructed according to the varying degree of scientific method in the operation of the different instances. (Among others are mentioned: the layman, for example the family member; colleagues in the place of work; text management systems; the school - several levels; different types of editors; text consultants; different training courses for verbal communication; Government Information Services; the whole range of linguistic description, terminological groups; the Danish Language Board). A few international LT-instances are presented too: the common Nordic Language Commission, and different EEC-related authorities, inter alia.

The importance of acquiring quantitative data on the relative effect of different LT-agents, is stressed. And in the same connection an enquiry by experts at the October 1978 symposium is mentioned.

Subsequently, the article states that the total efficiency of the system of Danish LT-agents is open to criticism. This statement is followed by one general and three more specific proposals for remedying this postulated deficiency. Generally, it is suggested that the coordination of the various agents should be improved by establishing a special LT-coordination group or committee. (Such a forum already exists in Sweden and in West Germany). More specifically, it is suggested that efficiency would increase if a certain education in practical professional communication were established for all students at advanced levels - or at least for students in what could be called fields of intensive professional communication. Furthermore, it is suggested that linguistic know-

ledge should be used to a higher degree in broadcasting. Finally, the need is stressed for a thoroughly investigated methodology for the teaching of language use. This methodology should be communicated to trainee teachers, who should themselves have a much more extensive and intensive "practical language" training.